

College voor Toetsen en Examens

MUZIEK VWO

CONCEPTSYLLABUS CENTRAAL
EXAMEN 2025
VERSIE VOOR VELDRAADPLEGING

Versie 1.0, maart 2023

CENTRALE EXAMENS VO

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).

Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.ssleiden.nl.

Verantwoording:

© 2023 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD

VOORWOORD	3
1 INLEIDING	5
2 VERDELING EXAMINERING CE/SE	6
3 SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE	7
4 HET CENTRAAL EXAMEN	8
4.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN	8
4.2 VAKSPECIFIEKE REGELS CORRECTIEVOORSCHRIFT	8
4.3 HULPMIDDELEN	8
4.4 VORM VAN TOETSING	8
BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA MUZIEK HAVO EN VWO	9
BIJLAGE 2. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEINEN A1 (WAARNEMEN EN WETEN) EN A2 (ANALYSEREN EN INTERPRETEREN)	11
BIJLAGE 3. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEIN A3 (MUZIEK EN CULTUUR)	34

VOORWOORD

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft in een syllabus, die jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan een syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten. Bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

De functie van een syllabus is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is ook een hulpmiddel voor degenen die zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2025. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2026 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2025 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2024 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2025 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. J.H. (John) van der Vegt MPM

1 INLEIDING

Deze syllabus bestaat uit een overzicht van de verdeling van de examenstof tussen centraal examen en schoolexamen, gevolgd door een specificatie van de eindtermen van het theoretisch deel (domein A Vaktheorie). In de bijlagen zijn de stofomschrijving van de subdomeinen en een begrippenlijst van de subdomeinen Waarnemen en weten en Analyseren en interpreteren opgenomen, en is het geglobaliseerde examenprogramma bijgevoegd.

Het CvTE evalueert jaarlijks de afname en inhoud van de centrale examens. Dit heeft in 2014 geleid tot de instelling van een syllabuscommissie muziek havo en vwo die naar de stofomschrijvingen in de bijlagen heeft gekeken in relatie tot het huidige muziekonderwijs. Hieruit zijn voor de syllabus muziek vwo vanaf examenjaar 2017 enkele grotere inhoudelijke wijzigingen voortgekomen en een herstructurering van de presentatie van de stofbeschrijvingen in lijn met de syllabus muziek vmbo.

In 2023 is de syllabus muziek vwo op een aantal punten aangepast en gewijzigd. Er zijn begrippen toegevoegd en verhelderd (zie bijlage 2), een nieuwe categorie **r. opnametechniek/ productietechniek** is toegevoegd en de jazzlijn en poplijn zijn anders gestructureerd en geactualiseerd.

2 VERDELING EXAMENSTOF CE/SE

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in Bijlage 1, paragraaf 'Het eindexamen' geldt voor beide programma's. In Bijlage 1, paragraaf 'De examenstof' is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tabel: Examenstof muziek vwo in CE en SE

Domein	CE	moet in SE	mag in SE
Domein A Vaktheorie			
Subdomein A1: Waarnemen en weten	X		X
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	X		X
Subdomein A3: Muziek en cultuur	X	X	
Domein B Praktijk			
Subdomein B1: Zingen en spelen		X	
Subdomein B2: Improviseren en componeren		X	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep.		X	

3 SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:
 - een muzieknootatie volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Toelichting

Het gaat hier om luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen.

Voor specificaties van de luistervaardigheid en het muzikaal voorstellingsvermogen zie bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)".

Het muzikaal voorstellingsvermogen houdt onder andere in: het volgen en het noteren van ritme/melodie.

- voor havo:
 - het invullen van ontbrekende noten in een gegeven melodie of ritme en het noteren van een ritme;
 - het kunnen volgen van een muzieknootatie.
- voor vwo:
 - het noteren van klinkende voorbeelden;
 - het kunnen volgen van een muzieknootatie of een partituur.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Toelichting

De specificaties van de stof zijn opgenomen in bijlage 2 "Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)". Indien sprake is van een technische term dan wordt daarmee bedoeld een van de begrippen zoals vermeld in de bijlage 2.

Aansluitend op bijlage 2 wordt in deze syllabus verwezen naar nieuwe voorbeelden van analyse-opdrachten. Vanaf 2020 zal in het examen een grote analyse-opdracht worden opgenomen. De leerling moet daarbij meer zelfstandig aan de hand van een partituur een analyse uitvoeren. Analyse-opdrachten zoals in de examens tot en met 2019 gesteld, zullen vanaf 2020 ook gewoon in de examens muziek vwo blijven voorkomen.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Toelichting:

Het centraal examen vwo heeft alleen betrekking op de inhoud achter het derde aandachtsstreepje met uitzondering van culturele argumenten. De vraag of de kandidaat onbekende werken (mede) op basis van culturele argumenten kan plaatsen, valt dus onder het schoolexamen. Zo ook de inhoud achter de overige aandachtsstreepjes.

De stofomschrijving van dit onderdeel van het centraal examen is opgenomen in bijlage 3 "Stofomschrijving van subdomein A3 (Muziek en cultuur)". Voor de jazzlijn zijn hierbij ook luistervoorbeelden opgenomen.

4 HET CENTRAAL EXAMEN

4.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl

4.2 VAKSPECIFIEKE REGELS CORRECTIEVOORSCHRIFT

Voor dit examen is geen vakspecifieke regel vastgesteld.

4.3 HULPMIDDELEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl

4.4 VORM VAN TOETSING

Vanaf 2014 wordt de computer bij de centrale examens muziek havo en vwo als hulpmiddel gebruikt. Geluidsbestanden en vragen worden middels de computer aangeboden. Het is van belang dat er voor iedere leerling een computer met goede koptelefoon beschikbaar is tijdens het examen. De beantwoording en de correctie gebeurt op papier.

BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA MUZIEK HAVO EN VWO

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in paragraaf *Het eindexamen* geldt voor beide programma's. In paragraaf *De examenstof* is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Vaktheorie
Domein B	Praktijk
Domein C	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Vaktheorie

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1 De kandidaat kan:

- een muzieknotatie *en een partituur* volgen;
- klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
- muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2 De kandidaat kan:

- muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
- muzikale processen interpreteren;
- zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3 De kandidaat kan:

- historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
- hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
- hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
- op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Domein B: Praktijk

Subdomein B1: Zingen en spelen

- 4 De kandidaat kan:
- een gevarieerd repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek;
 - onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen;
 - een melodie treffen.

Subdomein B2: Improviseren en componeren

- 5 De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep

- 6 De kandidaat kan aangeven in welke vervolgopleidingen muziek een rol speelt, en in hoeverre hij kan en wil deelnemen aan deze vervolgopleidingen.

BIJLAGE 2. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEINEN A1 (WAARNEMEN EN WETEN) EN A2 (ANALYSEREN EN INTERPRETEREN)

havo	vwo
Stofomschrijving van subdomeinen A1 (waarnemen en weten) en A2 (analyseren en interpreteren)	
<p>* begrippen met een * worden in het CSE niet actief bevraagd. Dat wil zeggen dat de betreffende begrippen in de examentekst kunnen voorkomen in een vraagstelling (herkennen), maar niet als antwoord worden gevraagd (herkennen en benoemen).</p> <p>NB. Sommige begrippen zijn in deze syllabus anders geordend dan voorheen. Tevens zijn er begrippen toegevoegd, geschrapt, anders benoemd dan wel vervangen.</p> <p>De items a tot en met q worden in deze syllabus eerst algemeen beschreven (luistervaardigheid en voorstellingsvermogen CE), daarna een uitwerking en beschrijving van de begrippen.</p>	

a. ritme	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - afwisseling van geluid en stilte - beweeglijke en statische figuren - regelmatige en onregelmatige beweging • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - notenwaarden, rusten en ritmische figuren • volgen en noteren van een ritme • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten 	<ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - afwisseling van geluid en stilte - beweeglijke en statische figuren - regelmatige en onregelmatige beweging • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - notenwaarden, rusten en ritmische figuren • volgen en noteren van een ritme • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten - ritmische spanningen en ontspanningen - ritmische verdichting en verdunning - ritmische vergroting en verkleining
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • trioool • break • fill • kickbeat 	<ul style="list-style-type: none"> • antimetrische figuren: <ul style="list-style-type: none"> - duoool - trioool - kwintool • break • complementair ritme • fill • four on the floor • hemioool • kickbeat • motorisch ritme

<ul style="list-style-type: none"> • ritmisch ostinaat / ostinato • swing / triolenfeel • syncope • teleenheid • toonduur - notenwaarden: hele tot en met zestiende noot - rusten: hele tot en met zestiende rust - verlenging van een noot of rust met een punt - verbindingsboog 	<ul style="list-style-type: none"> • polyritmiek • ritmisch ostinaat / ostinato • swing / triolenfeel / straight feel • syncope / ragged time (alleen in jazz) • teleenheid • toonduur - notenwaarden: hele tot en met tweeëndertigste noot - rusten: hele tot en met zestiende rust - verlenging van een noot of rust met een punt - verbindingsboog • ritmische verdichting / verdunning • ritmische vergroting / verkleining • vrij ritme
---	---

b. maat	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - maataccenten - maatsoorten - maatwisselingen • plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - maataccenten - maatsoorten - maatwisselingen • plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • beat en afterbeat backbeat • maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> - tweedelig - driedelig - onregelmatig • maatstreep • maatwisseling • opmaat 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • beat en afterbeat backbeat • maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> - tweedelig - driedelig - onregelmatig • maatstreep • maatwisseling • opmaat • polymetriek • puls • tactus • tegenaccent

c. tempo	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van:<ul style="list-style-type: none">- goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel- tempowijzigingeninterpreteren van veranderingen en contrasteninterpreteren van tempokeuzes in:<ul style="list-style-type: none">- een compositie- uitvoeringspraktijk	vwo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van:<ul style="list-style-type: none">- goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel- tempowijzigingeninterpreteren van veranderingen en contrasteninterpreteren van tempokeuzes in:<ul style="list-style-type: none">- een compositie- uitvoeringspraktijk
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none">tempoaanduidingen<ul style="list-style-type: none">- klassiek: largo, adagio, andante, moderato, allegro, presto- jazz / pop: slow, medium, uptempotempowijzigingen:<ul style="list-style-type: none">- accelerando- a tempo- ritenutobeats per minute (bpm)metronoom en manier van aanduiden	vwo <ul style="list-style-type: none">tempoaanduidingen<ul style="list-style-type: none">- klassiek: lento, largo, adagio, andante, moderato, allegro, presto- jazz / pop: slow, medium, uptempotempowijzigingen:<ul style="list-style-type: none">- accelerando- a tempo- ritenuto- rubatobeats per minute (bpm)metronoom en manier van aanduiden

d. toonhoogte	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • volgen van een melodie • herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten • herkennen van melodische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote terts - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • noteren van een aangeboden melodie in de g-sleutel met maximaal drie voortekens 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • volgen van een melodie • herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - chromatische effecten - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten • herkennen van melodische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote terts - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • noteren van een aangeboden melodie in de g- en f-sleutel met maximaal vier voortekens
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol • chromatiek • glissando • melodische intervallen tot en met octaaf: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine/overmatige kwart - verminderde/reine kwint - kleine/grote sext - klein/groot septiem - rein octaaf • transponeren • melodische verdichting / verdunning 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - c-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol • chromatiek • glissando • melodische intervallen tot en met octaaf: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine/overmatige kwart - verminderde/reine kwint - kleine/grote sext - klein/groot septiem - rein octaaf • transponeren • melodische verdichting / verdunning

e. toonsoort	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen en onderscheiden van tonale en atonale processen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen, onderscheiden en interpreteren van tonale en atonale processen modaliteit
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit dodecafonie grondtoon modulatie parallele toonsoort tonaliteit: majeur, mineur toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstoonladder / majeur tot en met drie voortekens - kleine tertstoonladder / mineur tot en met drie voortekens: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - pentatoniek - chromatiek / chromatische toonladder / chromatische reeks 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit bitonaliteit polytonaliteit dodecafonie, reeksen melodische functies: <ul style="list-style-type: none"> - grondtoon - subdominant(toon) - dominant(toon) - leidtoon / leidtoonspanning modaliteit: dorisch, frygisch, lydisch, mixolydisch modulatie naar subdominant, dominant, parallele en tertsverwante toonsoort parallele toonsoort tertsverwantschap tonaliteit: majeur, mineur toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstoonladder / majeur tot en met zes voortekens - kleine tertstoonladder / mineur tot en met zes voortekens: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - bluestoonladder (1½-1-½-½-1½-1) - pentatoniek - heletonstoonladder / heletonsreeks - chromatiek / chromatische toonladder / chromatische reeks

f. dynamiek	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische notatiedynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven tekeninterpreteren van:<ul style="list-style-type: none">- veranderingen en contrasten- effecten in de dynamiek	vwo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische notatiedynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven tekeninterpreteren van:<ul style="list-style-type: none">- veranderingen en contrasten- effecten in de dynamiek
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none">dynamiekaanduidingen:<ul style="list-style-type: none">- fortissimo ff, forte f, mezzo-forte mf, mezzo-piano mp, piano p, pianissimo pp- crescendo <, decrescendo >- sforzando sffade-outovergangsdynamiekterrassendynamiek, echodynamiek	vwo <ul style="list-style-type: none">dynamiekaanduidingen:<ul style="list-style-type: none">- fortissimo ff, forte f, mezzo-forte mf, mezzo-piano mp, piano p, pianissimo pp- crescendo <, decrescendo >- sforzando sffade-outovergangsdynamiekterrassendynamiek, echodynamiek

g. samenklank	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid, driestemmigheid • herkennen van eenstemmigheid • herkennen van harmonische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote tert - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/ meerstemmigheid - spanning en ontspanning • volgen en herkennen van een akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid, driestemmigheid • herkennen van meerstemmigheid • herkennen van harmonische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote tert - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/ meerstemmigheid: - spanning en ontspanning • volgen, herkennen en analyseren van een akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten • vergelijken en beoordelen van verschillende interpretaties • volgen van een partituur
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • akkoord: grote drieklank / majeur en kleine drieklank / mineur, akkoordenschema • akkoordsymbolen*: aanduiding voor majeur (bijv. C, F, Bb) en mineur (bijv. Cm, Dm, F#m) • twaalfmatig bluesschema • bourdon • orgelpunt • close harmony • consonant en dissonant • gebroken drieklank 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • akkoord: grote drieklank / majeur en kleine drieklank / mineur, powerakkoord / akkoordenschema • akkoordfuncties: I (tonica/grondtoon), II*, IV (subdominant), V (dominant) • akkoordsymbolen: aanduiding voor majeur (bijv. C, F, Bb), mineur (bijv. Cm, Dm, F#m) en dominant septiem (bijv. C7, Eb7, B7) • albertijnse bas • partituur • twaalfmatig bluesschema • bourdon • orgelpunt • cadens • close harmony • cluster • consonant en dissonant • gebroken drieklank

<ul style="list-style-type: none">• homofonie, polyfonie en unisono• harmonische intervallen tot en met het octaaf:<ul style="list-style-type: none">- reine prime- kleine/grote secunde- kleine/grote terts- reine/overmatige kwart- verminderde/reine kwint- kleine/grote sext- klein/groot septiem- rein octaaf• tweeklank, drieklank	<ul style="list-style-type: none">• homofonie, polyfonie en unisono• harmonische intervallen tot en met het octaaf:<ul style="list-style-type: none">- reine prime- kleine/grote secunde- kleine/grote terts- reine/overmatige kwart- verminderde/reine kwint- kleine/grote sext- klein/groot septiem- rein octaaf• klanklaag / klankdichtheid• track(s)• tweeklank, drieklank
---	---

h. uitvoeringspraktijk	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - articulatielijzen - speeltechnieken en effecten - uitvoeringswijzen • herkennen en toepassen van versieringen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - articulatielijzen - speeltechnieken en effecten - uitvoeringswijzen • herkennen en toepassen van versieringen • een partituur volgen • verschillende uitvoeringen vergelijken en beoordelen • partij van transponerende blaasinstrumenten in bes en es klinkend noteren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • articulatie: <ul style="list-style-type: none"> - legato, portato, staccato • frasering • speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> - aanslaan / tokkelen (gitaar) - aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) - distortion - glissando - strijken / pizzicato - roffel - scratchen - slappen (basgitaar) • uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> - 8 boven of onder de sleutel - a capella - akoestisch - arrangement - blue note - call-and-response / vraag-en-antwoord - cover - da capo al fine, dal segno, coda - - dirty intonation - - elektronisch - fermate - - herhalingstekens 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • articulatie: <ul style="list-style-type: none"> - legato, portato, staccato, accent • frasering • speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> - aanslaan / tokkelen / slide (gitaar) - aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) - brushes (snaredrum) - demper (koperen blaasinstrumenten) - distortion - glissando - strijken / arco - pizzicato - pulling (basgitaar) - roffel - scratchen - slappen (basgitaar) • uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> - 8 boven (8va) of onder (8va basso) de sleutel - a capella - adlib(s) - akoestisch - arpeggio - arrangement - blue note - call-and-response / vraag-en-antwoord - cover - da capo al fine, dal segno, coda - deejaymix - dirty intonation - double time - elektronisch - fermate - generale pauze - herhalingstekens

<ul style="list-style-type: none">- instrumentatie- leadzanger- melismatisch / melisme- partituur- slaggitaar en sologitaar (leadgitaar) - stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal, vibrato - tutti – solo- unplugged- versiering	<ul style="list-style-type: none">- instrumentatie- leadzanger- melismatisch / melisme- (grafische) partituur- slaggitaar/rhythm guitar, sologitaar /leadgitaar- stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal, vibrato- syllabisch- transponerende blaasinstrumenten in bes en es- turntablism- tutti – solo- unplugged- versiering
---	---

i. klankkleur	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen • het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - tamboerijn - cabasa - guiro - rasp - claves - woodblock - maraca(s) - shaker - tamtam - gong - klokkenspel - celesta - xylofoon - marimba - bongo('s) - conga('s) - djembé - dwarsfluit - piccolo - luit - gitaar (tot 1750) - viola da gamba - cello (tot 1750) - keyboard - synthesizer <ul style="list-style-type: none"> • interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen • het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - tamboerijn - cabasa - guiro - rasp - claves - woodblock - maraca('s) - shaker - tamtam - gong - klokkenspel - celesta - xylofoon - marimba - bongo('s) - conga('s) - djembe - hobo - althobo - trompet - cornet* - tuba - sousafoon* - luit - gitaar (tot 1750) - viola da gamba - cello (tot 1750) - keyboard - synthesizer - mezzo-sopraan - sopraan / alt - countertenor - sopraan / alt - bariton - tenor / bas <ul style="list-style-type: none"> • interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • slaginstrumenten: <ul style="list-style-type: none"> idiofonen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - bekkens/cymbals - bekkens - buisklokken - cabasa, guiro / rasp - castagnetten, claves, - woodblock - cowbell - hihat (gesloten en open) - klokkenspel / celesta - maraca('s) / shaker - tamtam / gong - triangel - vibrafoon - xylofoon / marimba 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • slaginstrumenten: <ul style="list-style-type: none"> idiofonen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - bekkens/cymbals - bekkens - buisklokken - cabasa, guiro / rasp - castagnetten, claves, - woodblock - cowbell - hihat (gesloten en open) - klokkenspel / celesta - maraca('s) / shaker - tamtam / gong - triangel - vibrafoon - xylofoon / marimba

<p>membranofonen: - bassdrum/kick(drum) - bongo('s), conga('s), djembé - floortom - grote trom - kleine trom/snaredrum - pauk(en) - tamboerijn - tomtoms</p> <p>drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekkens, floortom, hi-hat, snaredrum, tomtoms</p> <ul style="list-style-type: none">• blaasinstrumenten <p>houten blaasinstrumenten: - blokfluit - panfluit - (dwars)fluit / piccolo - hobo - klarinet - fagot - saxofoon (sopraan-, alt-, tenor-, bariton-)</p> <p>koperen blaasinstrumenten: - trompet</p> <p>- hoorn - trombone - tuba</p> <p>blaas-/toetsinstrumenten: - accordeon - (kerk-, pijp-)orgel</p> <p>overige blaasinstrumenten - mondharmonica</p> <ul style="list-style-type: none">• snaarinstrumenten <p>getokkeld: - akoestische gitaar - elektrische gitaar - basgitaar</p> <p>- harp - klavecimbel - luit</p>	<p>membranofonen: - bassdrum/kick(drum) - bongo('s), conga('s), djembé - floortom - grote trom - kleine trom/snaredrum - pauk(en) - tamboerijn - tomtoms</p> <p>latin percussion: cabasa, guiro / rasp, claves, cowbell, maraca('s) / shaker, bongo('s), conga('s)</p> <p>drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekkens, floortom, hi-hat, snaredrum, tomtoms</p> <ul style="list-style-type: none">• blaasinstrumenten <p>houten blaasinstrumenten: - blokfluit - panfluit - (dwars)fluit / piccolo - hobo / althobo - klarinet - fagot - saxofoon (sopraan-, alt-, tenor-, bariton-) - kromhoorn</p> <p>koperen blaasinstrumenten: - trompet - cornet* - hoorn - trombone - tuba / sousafoon*</p> <p>blaas-/toetsinstrumenten: - accordeon - (kerk-, pijp-)orgel</p> <p>overige blaasinstrumenten - mondharmonica</p> <ul style="list-style-type: none">• snaarinstrumenten <p>getokkeld: - akoestische gitaar - elektrische gitaar - basgitaar - banjo - harp - klavecimbel - luit - mandoline - sitar</p>
---	--

<p>gestreken:</p> <ul style="list-style-type: none">- viool- altviool- cello- contrabas- viola da gamba <p>aangeslagen:</p> <ul style="list-style-type: none">- piano <ul style="list-style-type: none">• elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:<ul style="list-style-type: none">- basgitaar- elektrische gitaar- (elektronisch) orgel- keyboard/synthesizer- drumcomputer• de menselijke stem: sopraan, alt, tenor, bas• orkesten en ensembles: vocale ensembles (koren):<ul style="list-style-type: none">- achtergrondkoor/backing vocals- gemengd koor- kinderkoor- mannenkoor- vrouwenkoorinstrumentale ensembles (orkesten):<ul style="list-style-type: none">- concerto grosso- harmonie, fanfare,- brassband- strijkorkest, strijkers, strings- symfonieorkestkleinere en gemengde ensembles:<ul style="list-style-type: none">- duet- duo- trio- kwartet- strijkkwartet- bigband- jazzcombo <ul style="list-style-type: none">- rockgroep/popgroep	<p>gestreken:</p> <ul style="list-style-type: none">- viool- altviool- cello- contrabas- viola da gamba <p>aangeslagen:</p> <ul style="list-style-type: none">- piano <ul style="list-style-type: none">• elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:<ul style="list-style-type: none">- basgitaar- elektrische gitaar- (elektronisch) orgel- handclap- keyboard/synthesizer- drumcomputer- sampler• de menselijke stem: sopraan, mezzo-sopraan, alt, countertenor, tenor, bariton, bas• orkesten, ensembles: vocale ensembles (koren):<ul style="list-style-type: none">- achtergrondkoor/backing vocals- gemengd koor- kinderkoor- mannenkoor- vrouwenkoorinstrumentale ensembles (orkesten):<ul style="list-style-type: none">- concerto grosso / barokorkest- harmonie, fanfare,- brassband- strijkorkest, strijkers, strings- symfonieorkestkleinere en gemengde ensembles, kamermuziek en secties:<ul style="list-style-type: none">- duet- duo- trio- kwartet- strijkkwartet- bigband- jazzcombo- melodiesectie- ritmesectie- rockgroep/popgroep
---	---

j. melodische relaties	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerking - contrast en ontwikkeling • analyseren van muzikale zinnen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerkingstechnieken - contrast en ontwikkeling • analyseren van muzikale zinnen • interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan - motiefverwerking
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • break • contour* • fills • melisme/melismatisch • motief • muzikale zin, voor- en nazin • ostinato • riff • sequens • thema • voortspinnen • walking bass 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • break • contour* • fills • hook • leitmotiv / leidmotief • melisme/melismatisch • melodievoering • motief • muzikale zin, voor- en nazin / frase • ostinato • periodische zinsbouw • riff • riser • sample • sequens • thema • voortspinnen • walking bass

k. dansen	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • menuet 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pavane en gaillarde • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet - sarabande
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • menuet • mars • wals 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • suite: <ul style="list-style-type: none"> - gaillarde - menuet - pavane - sarabande • mars • rag(time) • wals
l. variatie	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - aard van variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt • analyseren en beschrijven van de aard van de variatie
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het bluesschema 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • kreet • omkering • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het bluesschema

<ul style="list-style-type: none"> - ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie 	<ul style="list-style-type: none"> - ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie
---	---

m. concerterende structuren

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid • identificeren van een solo-instrument in een soloconcert • onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concertino - tutti • interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest 	<ul style="list-style-type: none"> • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid • identificeren van een solo-instrument in een soloconcert • onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concertino - tutti • interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest

begrippen

havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • (solo)cadens • concerto grosso • concertino, tutti • dubbelkorigheid • soloconcert 	<ul style="list-style-type: none"> • (solo)cadens • concerto grosso • concertino, tutti • dubbelkorigheid • soloconcert

n. symfonische structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tutti - solo - unisono meerstemmigheid 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tonica - dominant - tutti - solo - unisono meerstemmigheid • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - met behulp van een partituur volgen en analyseren van hoofdvormstructuren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • contrastwerking • hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - expositie: thema I, overgangszin, thema II - doorwerking - reprise: thema I, verbindingszin, thema II - coda • klassieke vierdeling van een symfonie • menuet als derde deel van een symfonie • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • contrastwerking • hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - inleiding - expositie: thema I, overgangszin, thema II, slotgroep - doorwerking - reprise: thema I, verbindingszin, thema II, slotgroep - coda • klassieke vierdeling van een symfonie • menuet als derde deel van een symfonie • ouverture • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm

o. Compositietechnieken, homofone en polyfone structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen • herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren • volgen van steminzetten 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen • herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren • volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - cantus firmus - steminzetten • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - met behulp van een partituur volgen en analyseren van een fuga(vorm)
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • canon • fuga en fuga-expositie • homofonie • imitatie • polyfonie • stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> - parallelle beweging - tegenbeweging - tegenmelodie - tegenstem - tweede stem 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • canon • cantus firmus • doorimitatie • fuga: <ul style="list-style-type: none"> - expositie - divertimento - doorwerking - stretto - coda • homofonie • imitatie • polyfonie • omkering/spiegeling • seriële technieken • stemparen • stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> - parallelle beweging - tegenbeweging - tegenmelodie - tegenstem - tweede stem - vergroting en verkleining

p. liedsoorten, mis, oratorium, opera, musical	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en onderscheiden van liedvormen • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - aria - recitatief • interpreteren van de relatie tussen tekst en lied • interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en onderscheiden van liedvormen • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - aria - recitatief (secco en accompagnato) • interpreteren van de relatie tussen tekst en lied • interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> - blues - geestelijk lied - kunstlied - (pop)song - volkslied • aria • cantate, oratorium, passie • musical • opera, operette • recitatief • song 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> - (pop)ballad - blues - geestelijk lied - gospel - kunstlied - levenslied - madrigaal - motet - (pop)song - spiritual - standard - volkslied - worksong • naar vorm: <ul style="list-style-type: none"> - coupletlied - doorgecomponeerd lied - gevarieerd coupletlied • aria • cantate, oratorium, passie • mis • musical • opera, operette • ouverture • recitatief: <ul style="list-style-type: none"> - recitativo secco - recitativo accompagnato • requiem • song

q. vorm	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none"> • volgen en noteren van een vormschema • herkennen van refreinen in een rondo 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • volgen en noteren van een vormschema • herkennen en analyseren van een rondo
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none"> • bridge • couplet/verse • intro/inleiding/voorspel • naspel/coda • prechorus • refrein/chorus • tussenspel • rondo en rondorefrein • vormschema (letterschema zo nodig met accenten) 	vwo <ul style="list-style-type: none"> • build up • bridge • couplet/verse • drop • intro/inleiding/voorspel • naspel/coda • prechorus • refrein/chorus • tussenspel • rondo en rondorefrein • vormschema (letterschema zo nodig met accenten) • vrije vorm

r. opnametechniek / productietechniek	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo <ul style="list-style-type: none"> • herkennen, benoemen en onderscheiden van opnametechnieken / apparatuur
begrippen	
havo	vwo <ul style="list-style-type: none"> • autotune • bpm • crossfade • daw* • delay / reverb • drumcomputer • dubbing • fade-out • loop

	<ul style="list-style-type: none">• midi*• mix / mixen / remix• mono / stereo• panning• quantising• sample / sampling / sampler• track• VST/virtual instruments• wav/wave* / mp3*
--	---

Addendum

klankkleur:

Bij het benoemen van instrumenten moet men zich niet laten leiden door het (foutieve) spraakgebruik of de lokale gewoonte. Een aantal voorbeelden van benamingen die niet toegestaan zijn:

juiste benaming	niet goed
kleine trom/snaredrum	trommel
maraca(`s), shaker	sambaballen
blokfluit	fluit
panfluit	fluit
trombone	schuiftrompet

uitzondering op het bovenstaande:

allebei goed
dwarsfluit of fluit
gong of tamtam

intervallen:

Zowel bij `d. toonhoogte' als bij `g. samenklank' bestaat er een onderscheid tussen de intervallen die op gehoor herkend moeten worden enerzijds en intervallen die slechts in notenschrift gekend dienen te worden anderzijds. Bij de kop `luistervaardigheden en voorstellingsvermogen ce' staan steeds de intervallen die auditief gekend worden verondersteld als er specifiek naar een interval gevraagd wordt. Bij `begrippen' staan de intervallen die niet op zichzelf aan luistervaardigheid zijn gekoppeld.

NB Bij een opdracht waar er meer melodische/harmonische context is (zoals bijvoorbeeld een melodisch dictee) kan er wel een enkele keer een sprong voorkomen die niet als los interval zal worden bevraagd. Hierbij wordt altijd rekening gehouden met de muzikale context, waardoor een dergelijke situatie ook op te lossen is zonder het herkennen van die specifieke sprong.

VOORBEELDEN van GROTE ANALYSE-OPDRACHTEN

Vanaf 2020 wordt in het examen een grote analyse-opdracht opgenomen. De examenkandidaat moet daarbij meer zelfstandig aan de hand van een partituur een analyse uitvoeren. Analyse-opdrachten zoals in de examens tot en met 2019 gesteld, blijven vanaf 2020 ook gewoon in de examens muziek vwo voorkomen.

Voorbeelden van de grote analyse-opdracht staan op:

- de oefenomgeving van Facet (oefenen.facet.nl): opgaven met geluidsfragmenten;
- Examenblad.nl vanaf jaarring 2020 ([directe link naar voorbeelden](#)): uitwerkbijlagen en correctievoorschriften.

BIJLAGE 3. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEIN A3 (MUZIEK EN CULTUUR)

Deze bijlage heeft alleen betrekking op het centraal examen voor het vwo.

I klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
middeleeuwen	<ul style="list-style-type: none"> • gregoriaans <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van gregoriaans - signaleren van vrije ritmiek - onderscheiden van syllabisch en melismatisch gezang • wereldlijke muziek <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een bourdonbegeleiding - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • meerstemmigheid <ul style="list-style-type: none"> - vergelijkenderwijs onderscheiden en herkennen van parallellenbeweging in octaven, kwinten en kwarten en tegenbeweging 	<ul style="list-style-type: none"> - het begrip gregoriaans - kerktoonsoorten - het volkslied en het kunstlied in de middeleeuwen - troubadour - de estampie - het ontstaan van de meerstemmigheid - het organum
renaissance	<p><i>ritmiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ritmiek op basis van de tactus <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van tijdgebonden instrumentarium - beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van imitatie en doorimitatie - herkennen van stemparen - herkennen van canon - herkennen van pavane en gaillarde - herkennen van homofonie en polyfonie 	<ul style="list-style-type: none"> - renaissance als kunststroming - veranderende meerstemmigheid, meer terts dan kwint - de mis als meerstemmige compositie - cantus-firmustechnieken - combinatie pavane-gaillarde - motet, madrigaal
barok	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - sequens <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - barokke motoriek 	<ul style="list-style-type: none"> - de barok als kunststroming - onder druk van de harmonie reduceren van toonsoorten tot majeur en mineur - tactus vervangen door maat - affectenleer

I klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - basso continuo als basis van de compositie <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een barokorkest - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - contrastwerking in de barok - voortspinnen - waarnemen van het gebruik van versieringen <ul style="list-style-type: none"> • concerteren <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van dubbelkorigheid - in een concerto grosso onderscheiden van concertino en tutti - identificeren van het solo-instrument in een soloconcert - herkennen van terrassendynamiek/echodynamiek • fuga <ul style="list-style-type: none"> - analyseren van een fuga 	

I klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> • opera en oratorium <ul style="list-style-type: none"> - onderscheiden van recitatief en aria - onderscheiden van recitativo secco en accompagnato • suite <ul style="list-style-type: none"> herkennen van een sarabande en menuet 	<ul style="list-style-type: none"> - overeenkomsten en verschillen tussen cantate, passie, oratorium, opera en suite
classicisme	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - drieklank als basis van motieven - strenge periodebouw - gebruik toonladderfiguren <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - aanwijzen van cadensen - herkennen van albertijnse bassen - herkennen van unisono-momenten 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste Weense school - ontstaan van het klassieke symfonieorkest - ontstaan van de pianoforte

I klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>dynamiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van overgangsdynamiek <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van het klassieke symfonieorkest - herkennen van het strijkkwartet - herkennen van kamermuziekcombinaties - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van motieven - herkennen van motiefverwerkingstechnieken, zoals contrast en ontwikkeling - vaststellen van contrastwerking door middel van bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - majeur - mineur - tonica - dominant - hard - zacht - unisono – meerstemmigheid - tutti - solo - blazers - strijkers - snel - langzaam - homofoon - polyfoon - herkennen van een cadens in een soloconcert <ul style="list-style-type: none"> • menuet <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een menuet • symfonie en sonate <ul style="list-style-type: none"> - analyseren van een hoofdvorm 	<ul style="list-style-type: none"> - menuet als symfoniedeel - ontstaan en de opbouw van de symfonie en sonate
romantiek	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van romantische melodievoering: <ul style="list-style-type: none"> - met brede bogen voeren naar een climax of een rust als middel om de melodie uitdrukking te geven - virtuositeit 	<ul style="list-style-type: none"> - de romantiek als kunststroming - nationale scholen - ontstaan van het symfonisch gedicht - tertsverwantschap - verlaten van klassieke vormaspecten

I klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - toenemende chromatiek - opzoeken van de grenzen van de tonaliteit - leidtoonspanningen <p><i>dynamiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - overgangsdynamiek - sforzando <p><i>tempo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ritenuto, accelerando en rubato als middel om de melodie uitdrukking te geven <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van kamermuziekcombinaties - het romantische symfonieorkest: <ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding in aantal en soorten instrumenten bijvoorbeeld: harp en tuba - het werken met de klankkleur als compositorisch element - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <ul style="list-style-type: none"> • dans • lied kunstlied <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een coupletlied, gevarieerd coupletlied en doorgecomponeerd lied • opera 	<ul style="list-style-type: none"> - verschil opera en operette
	<ul style="list-style-type: none"> • symfonie <ul style="list-style-type: none"> - in vergelijking met het classicisme: grotere tegenstellingen in bijvoorbeeld: karakter, beweging, klankkleur en dynamiek - gebruik van vocale soli en koor 	
<p>20^e en 21^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> • impressionisme <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - doorbreken van periodische zinsbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - impressionisme als kunstrichting - toepassen van pentatonische elementen, heletoonstoonladder en kerktoonsoorten

I klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vrijer gebruik van het metrum <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - verglijdende instrumentatie - technieken en speelmannieren: <ul style="list-style-type: none"> - sonore zachte klanken - gedempt koper - arpeggio - gebruik van glissando - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <ul style="list-style-type: none"> • neoclassicisme <ul style="list-style-type: none"> - terugkomen van vroegere structuren, bijvoorbeeld oude dansvormen en cantus-firmuszettingen - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • expressionisme <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - grillige, vaak complexe melodiebouw <p><i>metrisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - maatwisseling <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - atonaliteit - veelvuldig voorkomen van dissonanten <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ostinate figuren <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - nieuwe instrumentaties: <ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding het van slagwerk - belangrijkere rol voor blazers en slagwerk - onconventioneel gebruik van instrumenten en stem - herkennen van tijd-gebonden instrumentarium 	<ul style="list-style-type: none"> - polyritmiek en polymetriek - complexe akkoorden als kleurmiddel - voorkeuren voor vrije vormen <ul style="list-style-type: none"> - uiterst gedifferentieerd gebruik van klankkleur <ul style="list-style-type: none"> - expressionisme als kunstrichting - tweede Weense school - bitonaliteit, polytonaliteit - ontstaan van de dodecafonie <ul style="list-style-type: none"> - typische motoriek vanwege onregelmatige maatsoorten en syncopen <ul style="list-style-type: none"> - voorkeur voor polyfonie - voorkeur voor heldere structuren - technieken als kreeft, omkering, in verband met compositietechnieken van de tweede Weense school - uitbreiden van dodecafonie tot seriële technieken <ul style="list-style-type: none"> - klanklaag, dichtheid - verdwijnen van tonaliteit - seriële muziek

I klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> • elektronische muziek <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van elektronische muziek als zodanig - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • avant-garde <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van clusters - herkennen van onconventioneel gebruik van muziekinstrumenten en stem - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • minimal music <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van minimal music 	<ul style="list-style-type: none"> - grafische partituur - het principe van de geleidelijke verandering als basis van een compositie

20 ^e en 21 ^e eeuw IIa voorlopers jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
(vanaf eind 19e eeuw)	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - dirty intonation - glissando op gitaar (d.m.v. slidetechniek) -blue note <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - I - IV - V <p><i>tempo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - overwegend langzaam <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - zang en gitaar (later elektrisch versterkte gitaren en bassen) - piano <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - veelal 12-matenstructuur/bluesschema - call-and-response 	<ul style="list-style-type: none"> - historische ontwikkeling van de blues: fieldhollar en worksongs en blues - bezingen van dagelijks leven waaronder onrecht en onderdrukking -gospel
ragtime (ca. 1900)	<p>A A B B A C C D D vorm</p> <p><i>ritmisch/ metrisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodie syncopisch - met accenten voor of na de tel ragged time - marsachtig / 2/4-maat <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - op de piano: onderstem afwisselend basnoot in octaven en akkoorden 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste gecomponeerde / genoteerde muziek van Afro-Amerikanen

20 ^e en 21 ^e eeuw IIB jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
<p>Generieke kenmerken jazz</p>	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - walking bass -gebruik blue note <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - beat - swing <p><i>klankleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - small band naast bigband - melodiesectie: voornamelijk blazers - ritmesectie: akkoordinstrument, basinstrument, drum - scatten naast zang <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - afwisseling-thema- solo 	<p>-</p>
<p>New Orleans Jazz/ Dixieland (ca. 1910)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -4/4 maat - nadruk op tweede en vierde tel -breaks <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gelijktijdige collectieve improvisatie <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodiesectie: klarinet, trompet / cornet, trombone en piano - ritmesectie: piano, banjo, gitaar, contrabas (soms tuba of sousafoon), en drums 	<p>- samensmelting van blues, spirituals, ragtime, marsmuziek en populaire songs</p>
<p>latin jazz (ca. 1924 40)</p>	<p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - uitgebreide ritmesectie met latin percussie <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - mengvorm van jazz met Zuid-Amerikaanse ritmes 	<p>-</p>

<p>swing (ca. 1930)</p>	<p>- riffs - walking bass - medium tempo of uptempo</p> <p><i>ritmisch</i> - swing en straight feel - een basis beat in kwarten en achtsten</p> <p><i>metrisch</i> - half time (2/2) - 4/4</p> <p><i>harmonisch</i> - II - V - I (drieklank met toevoegingen)</p> <p><i>klankkleur</i> - bezetting bigband: - melodiesectie: saxofoons, trompetten en trombones - ritmesectie: ritmegitaar, piano, contrabas en drums - vaak met vocalist(e)</p> <p><i>structuur</i> - call-and-response tussen secties - instrumentale solo's - vrijere rol piano t.o.v. dixieland</p>	<p>- Bigbands spelen in danszalen - Het artistieke element van de jazz groeit naast het entertainende karakter van de muziek - Uitgeschreven partijen voor alle instrumenten. - Gearrangeerd</p>
<p>bebop (ca. 1940)</p>	<p><i>melodisch</i> - chromatiek krijgt een rol in melodie en harmonie</p> <p><i>harmonisch</i> - Gewaagde harmonieën/ uitgebreide akkoorden</p> <p><i>tempo</i> - opzoeken van extremen, zowel langzaam als snel overwegend hoog tempo - solo's in double time t.o.v. de begeleiding</p> <p><i>ritmisch</i> - Sterke offbeat</p> <p><i>klankkleur</i> - Small band standaardbezetting - solisten: saxofoon en trompet</p>	<p>- Musici maken vaker hun eigen composities (originals) waarbinnen ruimte is voor improvisatie. - thema's aan het begin unisono, daarna improvisatie, aan het eind herhaling van het thema - thema, melodie en improvisatie in dienst van steeds ingewikkelder akkoordenschema</p>

	<p>- ritmesectie: piano, contrabas en drums</p> <p><i>structuur</i></p> <p>- onregelmatige korte frases en motieven</p>	
<p>cooljazz (ca. 1950)</p>	<p>overwegend langzaam tempo</p> <p>polyfonie</p> <p>akkoordenschema's van standards vormen de basis.</p> <p><i>melodisch</i></p> <p>- lange melodische frases</p> <p><i>ritmisch</i></p> <p>- ritmesectie speelt exact en accentloos in tempo</p> <p><i>Dynamiek</i></p> <p>rustige / ingehouden manier van spelen</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>- gebruik van brushes en dempers</p> <p>- uitbreiding met andere instrumenten (bijvoorbeeld: dwarsfluit, hoorn of cello) vibrafoon</p>	<p>gearrangeerd</p> <p>- ontstaan als reactie op bebop</p>
<p>hardbop (ca. 1955)</p>	<p>gebruik van orgelpunten</p> <p>improviseren op modi</p> <p>twee- en driestemmige thema's</p> <p>vloeiende melodische lijnen</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>kleine bezetting: ritmesectie met uitbreiding van één of meerdere blazers</p>	<p>ontstaan uit bebop</p> <p>nieuwe composities</p>
<p>free jazz (ca. 1960)</p>	<p><i>Harmonie</i></p> <p>- consonante melodie en harmonie wordt vervangen door dissonanten</p> <p>geen duidelijke beat</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>- experimentele klanken uit het instrument halen</p> <p><i>structuur</i></p>	<p>- akkoordenschema's vervallen, de melodie beweegt zich vrijelijk over akkoorden heen.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - associatief aaneenrijgen van melodische fragmenten - onafhankelijkheid van akkoordenschema, metrum, tempo, ritme en vorm - vrije improvisatie zonder afspraken over bijvoorbeeld: tempo, toonsoort en ritme 	
Jazz rock (ca. 1970)	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - bluesachtige gebaseerd op motieven - gebaseerd op riffs <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Swing beat wordt vervangen door rechte (rock) beat. <p>Straight feel / achtste noten</p> <ul style="list-style-type: none"> - syncopen - veel accenten / zwaar aangezette beat - ook onregelmatige maatsoorten <p>eenvoudige akkoordenschema's:</p> <p>I – IV – V en II – V – I</p> <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ook popinstrumentarium 	<ul style="list-style-type: none"> - fusion-samensmelting van jazz, soul en rock - Vanaf 1980 wordt jazzrock fusion genoemd waarin invloeden te horen zijn van latin jazz, funk en soul.
nu-jazz (eind jaren 90) bijvoorbeeld: electrojazz, jazztronica, future jazz en electronic jazz	<ul style="list-style-type: none"> - gebruik van jazzritmes <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van jazzinstrumentarium en elektronica - gebruik van draaitafels, samplers en laptops <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - improvisaties van live spelende muzikanten met elektronische muziekstijlen als drum & bass, techno of triphop 	<ul style="list-style-type: none"> - mengvormen van jazzelementen met andere muziekstijlen zoals: - funk, soul, dance en vrije improvisatie en - jazz maakt gebruik van andere muziekculturen door globalisering - deze vernieuwende stijl is een mix van Elektronische Dance Muziek (EDM) en moderne jazz. - jazz wordt gespeeld over beats als house, drum & bass en techno etc.

JAZZLIJN IN LUISTERVEROORBEELDEN

(deze lijst is als extra ondersteuning aangeleverd bij de JAZZLIJN)

blues:

1. Robert Johnson – Crossroad (1936)
2. Blind Willie McTell – Broke Down Engine (1935)

ragtime:

1. Scott Joplin – Maple Leaf Rag (1899)

2. James Scott — Frog Legs Rag (1906)

45hythm45st:

2. — Original Dixieland Jazz ("Jass") Band — Livery Stable Blues (o.l.v. 45hythm45st Nick LaRocca — 1917)

2. The New Orleans Rhythm Kings — Milenberg Joys (1923)

swing:

2. — Duke Ellington and his Cotton Club Orchestra — Diga Diga Doo (vocals: Irving Mills & Ozie Ware — 1928)

2. Paul Whiteman and His Orchestra — My Blue Heaven (vocals: Gene Austin — 1927)

bebop:

1. Charlie Parker — Anthropology (oorspronkelijke song: I got 45hythm — 1947)

2. Dizzy Gillespie & Charlie Parker — Hot House (oorspronkelijke song: What is this thing called love — 1951)

cooljazz:

1. Lennie Tristano Sextet — Intuition (1949)

2. Gil Evans — Willow Tree (1958)

hardbop:

1. Art Blakey & The Jazz Messengers — Whisper Not (1958)

2. Freddie Hubbard — Arietis (1961)

freejazz:

1. Ornette Coleman — Invisible (1958)

2. Cecil Taylor — Air (1960) The world of Cecil Taylor

fusion / jazzrock:

1. Miles Davis — John McLaughlin (1970)

2. Weather Report — Birdland (1977)

20 ^e en 21 ^e eeuw III poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
<p>Generieke kenmerken pop</p>	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkenbare melodie <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vaak herhalende patronen in de begeleiding (groove) <p><i>metrisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - voornamelijk tweedelig - backbeat <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - basisprincipe is I – IV – V - basisprincipe majeur-mineur akkoorden <p><i>dynamiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - overwegend weinig schakeringen, sterk volume <p><i>tempo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -voornamelijk eenheid in tempo <p><i>klankleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - leadzang (en backingvocals) - herkenbaar timbre van de stem (of instrumentalist) - basis is (elektrische) gitaar, bas(gitaar), toetsen en drums - elektrische en elektronische instrumenten <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige structuur (couplet/verse, prechorus, refrein/chorus, bridge) - blokken van vier of acht maten - gebruik riffs 	<ul style="list-style-type: none"> - rol geluidstechnicus; volume extern geregeld (vanaf 1950)
<p>country (eind 19^e eeuwen)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - volksmelodieën - eenvoudige vorm - vroege country: vrij ritme - latere country: strak ritme 	<ul style="list-style-type: none"> - gebaseerd op onder meer Angelsaksische volksmuziek

	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - op volksmuziek gebaseerde melodieën <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vroeger country: viool, gitaar, banjo, (accordeon) 	
<p>rhythm & blues (ca. 1945-1965)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rauwe zangstem - vrij ritme met triolenfeel/swing - afterbeat <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - bluesmelodieën - melodieën gebaseerd op bluestoonladder <p>harmonisch</p> <ul style="list-style-type: none"> - bluesschema's <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste elektrisch versterkte popmuziek - ontwikkeling van de elektrische gitaar - ruige ongepolijste of rauwe blues - van oorsprong Afro-Amerikaanse muziek - stedelijke invloed
<p>rock-'n-roll (ca. 1954-1970)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - met triolenfeel uitgevoerd, maar ook veelvuldig gebruik van gelijke achtsten - gitaar, piano en bas spelen elk een eigen ritmisch patroon en volgen het akkoordenschema. - toepassing van breaks - sterke afterbeat - hoog tempo <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - bluesmelodieën - melodieën gebaseerd op bluestoonladder - walking bass <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - bijna altijd majeur - gebaseerd op bluesschema's <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit de jeugdcultuur - ontstaan vanuit de ongeremde nieuwe jongerencultuur - rock-'n-roll als blanke vertaling van zwarte rhythm & blues - dansstijl

	<p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van instrumentale solo's 	
<p>soul (vanaf ca. 1962)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zeer eenvoudige harmonieën (Stax) / harmonisch uitgebreider (Motown) - gearrangeerd (Motown) <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit improvisatie (Stax) - melodie vaak meerstemmig gezongen (Motown) - gepolijste zang producties (Motown) <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van syncopes - begeleiding speelt staccato op de tel in 4/4 maat <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blazers en (hammond)orgel - gebruik van strijkers (Motown) - ruige, expressieve zang (Stax) / <p><i>structuur:</i></p> <p>volledig uitgeschreven arrangementen (Motown)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit gospel en rhythm & blues - twee hoofdstijlen: <ul style="list-style-type: none"> - Stax - Motown
<p>(Mersey)beat (ca.1955-1968)</p> <p>British Invasion (ca. 1964-1968)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - strakke beat; benadrukken van alle tellen van de 4/4 maat - meerstemmige zang <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën - melodie wordt vaak meerstemmig gezongen <p><i>Klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - distortion gitaar - rauw gezongen <ul style="list-style-type: none"> - sologitaar - leadzang en achtergrondzang - leadgitaar, ritmeslaggitaar, basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - doorontwikkeling van rock'n roll en soul in Verenigd Koninkrijk - verschillende stijlen; Mersey-beat, London rhythm & blues - ontstaan uit skiffle en rock 'n roll
<p>funk (vanaf ca. 1968)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - korte, complementaire ritmische figuren in de begeleiding <p><i>melodisch</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - rechtstreeks voortkomend uit Stax-soul - ophitsend - voornamelijk dansmuziek <p>- opzweepend</p>

	<p>- fragmentarische melodieën - korte, stotende riffs met accenten door de blazers</p> <p><i>ritmisch</i></p> <p>- Zestienden groove komt centraal te staan in de beat -sterk syncopisch</p> <p><i>metrisch</i></p> <p>- benadrukken van de eerste tel door de basgitaar</p> <p>- direct gedempte aanslagen op de gitaar</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>- slapping-techniek op basgitaar - gebruik blazers - sterk aanwezige ritmesectie - slaan op, en trekken aan de snaren van de basgitaar / slappen - basgitaar - zeer expressieve zang vanuit - improvisatie</p>	
<p>Golden age of Rock (vanaf 1967) Generieke kenmerken</p>	<p><i>klankkleur</i></p> <p>- elektrische gitaar staat centraal - techniek van instrumenten verandert de sound - experimenteren met (gitaar)geluid</p> <p><i>structuur</i></p> <p>- uitgebreide harmonische ontwikkelingen</p>	<p>- explosie van stijlen zoals bluesrock, folkrock, hardrock, symfonische rock, - opkomst van multitrack recordings verandert de manier van musiceren</p>
	<p>• bluesrock (vanaf ca. 1960)</p> <p><i>melodisch</i></p> <p>- rauwe gitaarriffs</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>- gebruik van distortion - gitaar, basgitaar en drums</p>	<p>- ontstaan vanuit de Afro-Amerikaanse blues en country - ontstaan in Engeland</p>
	<p>• folkrock (vanaf ca. 1965)</p> <p><i>klankkleur</i></p>	<p>- maatschappijkritische teksten - gebaseerd op folk en country - zelfgeschreven songs door singer-songwriter</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - zang, akoestische gitaar en mondharmonica - van oorsprong akoestische gitaar - mondharmonica 	
	<ul style="list-style-type: none"> • psychedelische / progressieve / symfonische rock (vanaf ca. 1967) - ook onregelmatige maatsoorten <i>klankkleur</i> - veel klankeffecten - lange songs met uitgebreide solo's 	<ul style="list-style-type: none"> - muziek maken onder invloed van drugs - ontstaan vanuit blues en folkrock en beatmuziek
	<ul style="list-style-type: none"> • hardrock / metal (vanaf ca. 1970) <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gitaarsolo's, meestal virtuoos - eenvoudige en pompende bas <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - drukke en strakke drumritmes <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - powerakkoorden <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - schreeuwende en/of zeer hoge zangstem - zwaar versterkte en vervormde klanken <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebaseerd op strakke gitaarriffs 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit de bluesrock - spectaculaire liveshows - bij metal: hang naar het bovennatuurlijke
	<ul style="list-style-type: none"> - complexe muziek - harmonie • symfonische rock (vanaf jaren 70) <p><i>metrisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - maatwisselingen en/of onregelmatige maatsoorten <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - toevoeging van instrumenten uit het symfonieorkest - uitgebreid scala aan synthesizers en keyboards 	<ul style="list-style-type: none"> - theatrale liveshows - complexe muziek - conceptalbum - intellectuele / artistieke stroming - uitgebreide arrangementen en composities

	<p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vorm en elementen onder andere uit de klassieke muziek 	
<p>Punk(rock)</p> <p>Punk vanaf 1976</p>	<p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige melodie <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kleine bezetting, drums, bas, elektrische gitaar en zang - schreeuwerige zang <ul style="list-style-type: none"> • punk(rock) (ca. 1975-1985) <ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën en begeleiding - snel tempo - elektrische gitaar, bas en drums - schreeuwerige zang • gitaarrock (vanaf ca. 1980) <ul style="list-style-type: none"> - uitgebreide harmonie - rustig couplet met gebroken akkoorden, afgewisseld met stevig refrein met powerakkoorden <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - hoog, helder gitaargeluid naast vervormd rauw geluid - ook akoestische gitaar 	<ul style="list-style-type: none"> - thematiek; sociale onrust - zelf opnames maken (DIY) <ul style="list-style-type: none"> - anarchistisch - korte, kernachtige songs - ontstaan als reactie op de popmuziek van de jaren '70 <ul style="list-style-type: none"> - oudere popstijlen als inspiratiebron - teksten zowel maatschappijkritisch en eynisch als poëtisch en introspectief
<p>disco</p> <p>(ca. 1975-1985)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige ritmes - monotone beat - gearrangeerd <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - makkelijk in het gehoor liggende songs <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - four on the floor (nadruk op elke tel in de groove) <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodie vaak meerstemmig gezongen <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gepolijste zang-sound 	<ul style="list-style-type: none"> - voortbordurend op soul en funk - muziek veelal speciaal in de studio - geproduceerd om op te dansen in discotheken - crossover van Motown, soul en funk

	<ul style="list-style-type: none"> - gebruik van blazers en strijkers en elektronische instrumenten waaronder (elektronisch)orgel en synthesizers. - opkomst synthesizer 	
<p>reggae (vanaf ca. 1968)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - afterbeat, soms kwartentriolen en tegenaccenten - eenvoudige harmonische schema's <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fragmentarische (geïmproviseerde) melodielijnen <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - benadrukken van de tweede helft van de tel <p><i>tempo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rustig tempo <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - achtergrondkoortje, blazers - elektronisch orgel / keyboard, - elektrische gitaar, basgitaar en drums - veel studio effecten <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - strakke herkenbare riffs in bas - vrij bewegende melodie t.o.v. begeleidingsritme 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan op Jamaica als mengvorm van rhythm & blues en eigen muziek van Jamaica (zoals ska) - gekoppeld aan rastafaribeweging
<p>hiphop (vanaf ca. 1975)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gesproken woord als vervanger van traditionele zangpartij / <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rap in plaats van zang <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (hiphop) breakbeat - hergebruik van drumgrooves uit funk en disco <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - turntablism, bijvoorbeeld scratchen - zware bas <p><i>structuur</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jongerencultuur voortkomend uit: breakdance, graffiti, DJ en rap. - eigen ervaring staat centraal bij het benoemen van maatschappelijke problemen - straattaal/expliciet taalgebruik - deejay dj als muzikant - breakdance - muzikaal bouwde hiphop verder op funk. - rappen als kenmerk van hiphop

<p>R&B (vanaf ca. 1995)</p>	<p>- vaak gebaseerd op samples en loops</p> <p>- strakke hiphopbeats</p> <p><i>melodisch</i></p> <p>- gebruik rap</p> <p>- melismen-adlibs / veel uithalen in de zang</p> <p><i>harmonisch</i></p> <p>- uitgebreide harmonie; drieklanken met toegevoegde noten</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>- gestileerde achtergrondzang</p> <p>- stevige, zware bas</p> <p><i>structuur</i></p> <p>- gebruik van samples</p> <p>- gearrangeerd</p>	<p>- ontstaan uit soul, funk en hiphop</p> <p>- Afro-Amerikaanse dansmuziek</p>
<p>dance / EDM (vanaf ca. 1985)</p>	<p>Generieke kenmerken</p> <p><i>melodisch</i></p> <p>- hook</p> <p>- riser</p> <p><i>ritmisch</i></p> <p>-kickbeat</p> <p><i>tempo</i></p> <p>- veelal vanaf 120 bpm</p> <p><i>klankkleur</i></p> <p>-veelal instrumentaal</p> <p>- klanken gebaseerd op synthesizers en samples(computer)</p> <p><i>structuur</i></p> <p>- gebaseerd op muzikale lagen, loops</p> <p>- build-up</p> <p>- drop</p>	<p>- electronic dance music (EDM); verzamelnaam voor een aantal subgenres zoals house, techno, trance</p> <p>- EDM ook als benaming voor de meer commerciële (dance)muziek</p> <p>- deejay als producent en uitvoerend artiest</p> <p>- dancefestivals</p>
<p>Nu</p>		<p>- verspreiding muziek (vooral) door sociale media / online / streaming / download</p> <p>- luisteraar als producent (DIY)</p>

		<ul style="list-style-type: none">- korte doorlooptijden genres; hypes (streaming,- invloed talentenjachten op tv / grote rol producer- mengvormen van o.a. hiphop, r&b en lokale muziekstijlen waaronder reggaeton/Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse muziek / globalisering
--	--	---

Begrippenlijst jazz en pop

20^e en 21^e eeuw **IIa voorlopers jazz, IIb jazzlijn**

Blue notes	Tonen die als het ware zweven tussen de grote en kleine tertsen en de grote en kleine septiem, waardoor de blue tonality ontstaat. Een derde blue note, tussen de kwart en de kwint, is meer een doorgangston.
Bridge	Het B-gedeelte in een stuk met AABA vorm.
Double time	Een schijnbare verdubbeling van het tempo, terwijl in werkelijkheid het tempo ongewijzigd blijft. (In een 4/4 maat worden de achtste noten als schijnbare teleenheid gebruikt.)
Fusion	Vermenging van elementen uit jazz met welke andere muzieksoort dan ook.
Gospel	Religieus lied van de Afro- Amerikaanse bevolking waarin het Evangelie wordt verkondigd of geloofsbeleving wordt geuit.
Riff	Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Standard	Song die oorspronkelijk geschreven is voor bijv. een film, musical of show, en wegens de aantrekkelijkheid van melodie en/of harmonie deel is gaan uitmaken van het standaard-jazzrepertoire.
Swing	1. Jazz-stijl uit de jaren 1930 (de swing era) 2. Ritmische opvatting in de muziek, de swingfeel ook wel: triolenfeel.
Walking Bass	Vloeiende manier van bas spelen, met benadrukking van iedere tel.

20^e en 21^e eeuw – **Lib III** popmuzieklijn

Afterbeat Backbeat	Nadruk op de tweede en vierde tel van de vierkwartsmaat, de zwakke maaddelen. (ook: offbeat)
Beat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tel, maatslag, beklemtoond maatdeel. 2. Aanslag van een instrument 3. Ritmepatroon van bas en drums. 4. Muziekstijl jaren '50 en '60 uit Liverpool.
Bpm	<ol style="list-style-type: none"> 1. Beats per minuut-minute (tellen per minuut) / eenheid om tempo aan te geven 2. Elektronische metronoom, in combinatie met een getal (bv. 120 bpm) geeft dit bij moderne dansmuziek aan hoe vaak de basdrum speelt in één minuut.
Break	<p>Onderbreking van het ensemblespel gedurende een aantal tellen of maten, terwijl een solist eventueel doorspeelt. De eerste tel van zo'n break wordt duidelijk gemarkeerd.</p> <p>In EDM gedeelte waarin energie wordt teruggenomen (door o.a. het wegvallen van de beat)</p>
Breakbeat	Gebruik van drumsamples om een beat te maken die bestaat uit: syncopen/polyritmiek/ shuffle op de hi-hat en een kick drum die steeds een tel overslaat
Bridge	Gedeelte in een muziekstuk dat afwijkt van de coupletten en refreinen.
Chorus	<ol style="list-style-type: none"> 1. Refrein, na een voorafgaand verse (couplet). 2. Het akkoordenschema van een compositie waarop wordt geïmproviseerd. 3. Elektronisch geluidseffect apparaat. Geeft een bredere, vollere klank aan het instrument.
Cross-over	Het met elkaar combineren van verschillende muziekstijlen.
Equalizing	Het versterken of verzwakken van frequenties om de klankkleur te veranderen.
Fill	<p>Een kort ritmisch of melodisch fragment, gespeeld op een moment in de melodie dat ruimte biedt voor een soort 'onderbreking'. Fills kunnen door elk instrument gespeeld worden. De volgende functies worden aan Fills toegekend:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Koppelfunctie tussen frases 2. Response-functie 3. Het einde van een chorus markeren
Kickbeat	Een sterk benadrukken in vierkwartsmaat waarin elke tel door de basdrum (= 'kick') benadrukt wordt.
Mixen	<ul style="list-style-type: none"> - DJ-term; het op zodanige manier maken van een overgang tussen twee verschillende muziekstukken dat (bijna) niet te horen is dat er een overgang plaatsvindt. - Studio-term: proces waarbij verschillende geluidskanalen samengebracht worden in 1 of meerdere kanalen.
Powerakkoord	Akkoord dat bestaat uit een grondtoon en een kwint en een toegevoegd octaaf op de grondtoon.
Riff	Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Sample	Een analoge geluid (bv. stemmen, muziekopname, buitenmuzikaal geluid) dat digitaal is omgezet zodat het bewerkt kan worden.

Scratchen	Het met de hand ritmisch heen en weer bewegen van een vinylplaat onder de naald waardoor een opvallend en krassend geluid ontstaat.
Skiffle	Britse 'country' muziek uit de jaren vijftig. Men gebruikt voornamelijk huishoudelijke artikelen (wasbord, zeepkist) om op te spelen. Is ontstaan uit dixieland, folk, blues.
Slappen/ Slapping bass	Met de duim worden de snaren van de basgitaar aangeslagen zodanig dat de snaar in aanraking komt met de metalen frets, terwijl de andere hand de snaar – in meer of mindere mate – dempt.
Track	<ul style="list-style-type: none">- Een nummer op lp of cd.- Studio-term: een geluidsspoor van een opname.- te downloaden muziekwerk.
Turntablism	Virtuoos omgaan met draaitafels waarbij verschillende draaitafel technieken worden gebruikt (bv. scratchen, equalizing).

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

cvte.nl

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. Centraleeindtoetspo.nl

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. Examenblad.nl

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examens af te leggen. Staatsexamensvo.nl

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. Examenbladmbo.nl

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. Staatsexamensntz.nl